Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Кваліфікаційна робота
бакалавра
з теми: «МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНІ»

Виконав:
здобувач 4 курсу, групи Р1-В22z
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 052 Політологія
заочної форми здобуття вищої освіти
Гаврилюк Давід

Керівник:
Віннічук О. В., кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри політології та
філософії

Рецензент:
_____

Кам’янець-Подільський
2026

ЗМІСТ

Вступ..……3

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження гендерної політики….10

1.1. Гендерна політика: сутність та поняття..……..…..……...…10

1.2. Основні моделі та принципи реалізації гендерної політики. ….……20

Розділ 2. Стратегічні аспекти держави щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні…..…….31

2.1. Правова політика України у сфері гендерної рівності…….31

2.2.Гендерна стратегія України щодо залучення жінок у політику…..….39

Висновки……..…51

Список використаної літератури та джерел…….……....54

Вступ

Розвиток ефективної ґендерної політики є важливою складовою сучасного цивілізаційного розвитку будь-якого суспільства. У наш час Українська держава та багато інших країнах світу намагаються забезпечити ґендерну рівність у різних сферах розвитку суспільств. Проте дуже часто людство зіштовхується із проблемою формування та впровадження у життя ефективної державної ґендерної політики, яка є важливим індикатором соціальної структури суспільства.

Досягнення рівності прав та свобод своїх громадянин є основоположним елементом розвитку будь-якої демократичної держави. Не менш важливим при цьому є забезпечення рівності цих прав за статтю, тобто забезпечення принципу ґендерної рівності. Для впровадження в життя цього принципу на рівні держав має проводитись ефективна ґендерна політика, яка б відповідала сучасним тенденціям розвитку соціальних процесів у суспільстві.

Сучасні глобалізаційні та трансформаційні процеси світу супроводжуються розширенням можливостей чоловіків та жінок, подоланням різноманітних проявів дискримінації, нерівної оплати праці, гендерно зумовленого насильства та ін. Ці проблеми зустрічаються практично у всіх сферах: соціальній сфері, освіти та науки, сфері публічної політики, економіки, сектору безпеки й оборони та ін. При цьому слід зазначити, що проявом соціальної диференціації населення, що проглядається у різних можливостях самореалізації жінок і чоловіків у суспільстві, є гендерна нерівність. І тут мова йде не тільки про рівність юридичних прав жінок і чоловіків, а й рівність можливостей реалізації цих прав.

Питання гендерної рівності є однією із найактуальніших та найпопулярніших тем нашого століття. Зважаючи на постійні полеміки, що точаться навколо питання рівноправ’я між чоловіками і жінками, найрозвинутіші держави світу вже давно прийняли законодавчі рішення, які мають на меті забезпечити високий рівень соціальної справедливості та показати себе в якості сучасного прогресивного суб’єкта міжнародних відносин

на політичній арені, а також як приклад утвердження основоположних демократичних цінностей. Однак, незважаючи на суттєві досягнення у цьому напрямку, у наш час права, якими наділені статі, не до кінця залишаються рівними, а в деяких державах, питання гендеру взагалі закрите.

Що стосується Української держави, то у системі світового реформування наша країна намагається створити сучасне громадянське суспільство, яке б базувалось на гендерних засадах демократичного устрою. Саме тому, однією із нагальних потреб змін в Україні є подолання традиційних ґендерних стереотипів, провадження нових форм і загальнолюдських стандартів для чоловіків та жінок і формування ґендерної культури нового типу. Для досягнення цієї мети і потрібна державна політика, яка б змогла змоделювати такі умови життя, де основне місце відводилось рівності чоловіків та жінок у різноманітних сферах розвитку суспільства.

Метою дослідження є аналіз особливостей формування гендерної політики України в умовах сучасного розвитку.

Під час написання роботи було поставлено наступні **завдання**, які дозволять розкрити проблематику нашого дослідження**:**

- охарактеризувати сутність поняття гендерної політики у сучасній науковій думці;

- розкрити основні форми та принципи реалізації гендерної політики;

- проаналізувати європейський досвід у питанні врегулювання рівності прав чоловіків та жінок;

- дослідити ефективність нормативно-правової бази України щодо реалізації державної гендерної політики;

- розкрити державну політику європейських держав у питанні участі жінок у сфері публічної політики;

- охарактеризувати особливості ефективного залучення жінок в українській політиці.

Об’єктом дослідження є гендерна політика.

Предметом дослідження є особливості забезпечення ефективної державної політики у питанні гендерної рівності в Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу нашого дослідження складають загальнонаукові та спеціальні політологічні методи. Зазначені наукові методи та прийоми використовувалися комплексно для забезпечення достовірності знань, вирішення поставлених завдань й обґрунтованості висновків.

Метод історичного аналізу сприяв дослідженню періодів розвитку світогляду, яким визнавалась рівність чоловіків та жінок. За допомогою системного аналізу охарактеризовано особливості здійснення гендерної політики в Україні та європейських державах, проаналізовано особливості її реалізації в сучасних умовах розвитку суспільства.

За допомогою структурно-функціонального аналізу було досліджено основні принципи реалізації гендерної політики в Українській державі. Метод абстрагування та узагальнення дозволив розкрити основні методологічні підходи до визначення поняття гендера і гендерної політики. Важливим також є порівняльний метод, який дав змогу нашому дослідженню порівняти особливості забезпечення рівності прав чоловіків та жінок в Україні та країнах ЄС.

Ґрунтуючись на аналізі сучасних теоретичних досліджень вітчизняних та закордонних науковців, у роботі представлено авторське бачення ефективної реалізації гендерної політики в Українській державі.

Наукова новизна. Кваліфікаційна робота є комплексним теоретико-прикладним аналізом державної гендерної політики в Україні.

У роботі розкрито особливості формування гендерної політики в європейських державах та Україні, розкрито основні принципи забезпечення участі жінок у політичній сфері. Внесок автора у дослідження цієї проблематики полягає у визначенні стратегічних напрямків розвитку державної гендерної політики України. Розкрито сучасні підходи щодо підвищення ефективності забезпечення рівності прав жінок на чоловіків в умовах сучасного

розвитку суспільства.

Практичне значення роботи. Дослідження основних принципів реалізації державної гендерної політики України, її особливостей та форм можуть бути використані у дослідницькій та інформаційно-аналітичній роботі щодо проблем залучення жінок до органів державної влади, інституцій громадянського суспільства. Окремі положення дослідження можуть бути використані під час розробки програм із питань підвищення ефективності державної гендерної політики, а також для забезпечення відповідності вітчизняного законодавства у питанні рівності чоловіків та жінок згідно міжнародних правових норм.

Матеріали наукового дослідження також можуть бути використанні під час навчального процесу при підготовці здобувачами до семінарських та практичних занять з наступних дисциплін: «Гендерні студії», «Соціологія», «Політичні еліти та лідерство» та ін. Результати дослідження можуть використовуватись і під час проведення науково-тематичних заходів на місцевому та загальнодержавному рівні з питань вирішення гендерної рівності в Україні та реалізації ефективної гендерної політики у сучасному громадянському суспільстві.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані під час наукової конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2024-2025 навчальному році (м. Кам’янець-Подільський, 9-10 квітня 2026 р.)

Публікації. Подано до публікації тези на тему: “Гендерна рівність у політиці: стратегічні підходи Української держави”. Філософ-і-Я: наукові розвідки студентів Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : наук. журнал / гол. ред. А.В. Найчук. Кам’янець-Подільський : Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2026. Випуск 11.

Джерельна база. У контексті досліджуваної теми були використані роботи вітчизняних та зарубіжних науковців. Це зокрема праці: Агеєва В. П.,

Близнюк В. В. «Основи теорії ґендеру» [3], Аніщук Н. В. «Гендерно-правові реформи в Європейському Союзі» [4], Вінська О. Й. «Гендерна рівність в системі пріоритетів інклюзивного розвитку Європейського Союзу» [9], Ганзицька Т. С. «Ґендерна політика в Україні: теоретико-правова характеристика» [10], Гербут Н. А. «Теоретико-методологічні засади гендерних досліджень» [13], Грицай І. О. «Загальнотеоретична характеристика гендерної політики в Україні: напрями підвищення ефективності» [15], Гришко В., Лівчук С. «Історичні передумови формування гендерної нерівності у суспільстві» [17], Дашковська О. Р. «Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності» [22], Журженко Т. Ю. «Соціальне відтворення та гендерна політика в Україні» [24], Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. «Законодавче регулювання та міжнародні стандарти гендерної рівності» [30], Корміч. Л. І. «Сучасні моделі гендерної політики та перспективи їх впровадження в Україні» [36], Кругова С. С. «Конституційні та законодавчі засади забезпечення рівності прав і свобод жінок та чоловіків у країнах ЄС» [37], Левченко К. Б. «Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку» [38], Марценюк Т. О. «Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики» [41], Міталі Л. С. «Теоретико-методологічні підходи до вивчення гендеру в філософії» [43], Наливайко І. О. «Гендерна парадигма: вітчизняна практика та міжнародний досвід» [45], Наумова М. А. «Світовий досвід оцінювання гендерної нерівності» [47], Саєнко О. «Поняття «гендеру» як конституційно-правової категорії» [52], Семиколєнова О. ««Ми різні – ми рівні». Основи культури ґендерної рівності»» [54], Табанова А. І. «Теоретичні засади визначення поняття гендерної політики» [58], Ткач О., Батрименко О. «Державна політика у сфері подолання гендерної нерівності» [60] та ін.

Важливою для нашого дослідження є наукова робота «Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України» за редакцією О. Пищуліна. Це аналітичне видання, що досліджує ситуацію з гендерною рівністю в Україні, порівнюючи її з європейсьмими стандартами, розглядає гендерний вимір у сімейній та економічній політиці, міжнародних інституціях

та правовому регулюванні, містить соціологічні дані, експертні статті та словник термінів, аби сприяти мінімізації гендерних розривів на шляху євроінтеграції України, підкреслюючи ключове значення гендерної рівності для суспільного розвитку.

Актуальною для нашої праці є робота української дослідниці О. Дашковської «Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності». Монографія спрямована на всебічне дослідження ідейно-теоретичних та історичних витоків становлення правового статусу жінки, специфіки здійснення жінками своїх суб'єктивних прав і законних інтересів, а також окремих механізмів державно-правового захисту прав жінок. У праці узагальнено ключові тенденції та закономірності еволюції правового статусу жінок з метою організаційно-правового забезпечення рівних можливостей для вільної реалізації їхніх особистих прав і свобод та активної участі жінок у державно-правових і соціальних процесах громадянського суспільства.

Слід також звернути увагу на роботу українського дослідника Марценюк Т. О. «Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики». Метою публікації є висвітлення підходів Європейського Союзу до забезпечення гендерної рівності, зокрема аналіз інституційної системи її реалізації та розгляд Індексу гендерної рівності ЄС як інструменту оцінювання стану гендерних відносин. Окрема увага приділяється участі жінок у політичному житті на рівні Європейського Союзу, громадській думці мешканців ЄС щодо питань гендерної рівності, а також актуальним гендерним проблемам, з якими стикаються країни Європи. Видання орієнтоване на поширення та використання в Україні кращих європейських практик залучення жінок до процесів формування й упровадження державної політики.

Також досить цікавою для нашого дослідження є робота Левченко К. Б. «Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку». Книга зосереджена на аналізі міжнародно-правових документів у сфері прав жінок, а також на можливостях і практиці їх реалізації в незалежній Україні. Особливу увагу приділено виявленню суперечностей між нормами міжнародних актів щодо

прав жінок і реальними умовами українського суспільства. Дослідження проблематики прав жінок дає змогу не лише глибше осмислити становище сучасної жінки, а й оцінити готовність суспільства до змін та модернізації – переходу від традиційної моделі розвитку до сучасної, у якій забезпечення прав жінок як невід'ємної складової прав людини є одним із ключових показників суспільного прогресу.

Структура та обсяг дипломної роботи включає вступ, три розділи, висновки, список використаної літератури та джерел. Всього 62 сторінок.

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження гендерної політики

1.1. Гендерна політика: сутність та поняття

Розвиток гендерної тематики та її результати підтверджують тезу про те, що розгляд будь-якої суспільно-політичної проблеми без урахування гендерної складової часто є неповним і одностороннім. Ефективна реалізація завдань гендерної державної політики вимагає її якісного формування і знання фахівцями її теоретико-методологічних основ, зокрема основних понять і категорій, які мають соціально-політичний зміст. Основоположним поняттям у гендерних дослідженнях є поняття «гендер», яке незважаючи на велику кількість досліджень досі залишає чимало суперечок і трактується по-різному в залежності від сфери дослідження.

В загальному слід зазначити, що гендер є відносною категорією, яка стосується обох статей та якісних і взаємопересічних характеристик становища жінок і чоловіків у суспільстві. Термін «гендер» можна зустріти у дослідженнях соціологів, політологів, психологів, філософів та навіть юристів. Все це підтверджує важливість ґрунтовного аналізу явища гендеру у суспільстві у різних сферах його розвитку.

Слово «гендер» не має аналогів ані в українській мові, а ні в більшості мов світу. Воно запозичене з інших мов та введено в суспільні науки як іноземний термін. Гендер – соціокультурна категорія та колективні уявлення, завдяки яким біологічні відмінності статей переводяться на мову соціальної та культурної диференціації.

Якщо ми проаналізуємо мови романо-германської групи, то не знайдемо терміну, який би визначав рід людини. Наприклад, в іспанській, італійській, французькій мовах для визначення статевої приналежності, використовується слово «sex». В англійській мові ані чоловічого, жіночого, ані середнього роду не існує, тому термін «гендер» вживається для визначення статевої приналежності особи [52].

Появу терміну «гендер» називають не випадковим. На думку багатьох науковців він став невід'ємною складовою сучасних глобалізаційних процесів. Саме у західній цивілізації історично і теоретично наступив такий етап розвитку, коли постала необхідність гендерних змін і гендерного аналізу.

Перед тим як перейти безпосередньо до аналізу сутності явища гендерної політики потрібно проаналізувати основні підходи до терміну «гендер» та особливості його становлення. Поняття «гендер» (від лат. «genus» – стать, рід; від грецького «genus» – походження; від англ. «gender» – соціальна стать) узятий з англійської мови. Як категоріальне слово «гендер» належить до таких соціологічних категорій, як етнос, вік, клас, які дозволяють описувати широкий контекст явищ. Розвиток розуміння терміну «гендер» залежить від культурного і соціального аспектів і специфіки гендерних відносин в різні історичні періоди, в різних етнічних групах та соціальних класах [52].

Появі поняттю «гендер» передував такий термін як «фемінізм» – суспільно-політичний рух за рівність прав жінок. Вперше це поняття ввів у науковий обіг французький соціаліст-утопіст Ш. Фур'є в кінці XVIII ст., який називав феміністами прихильників жіночою рівності.

Вимоги щодо громадянської рівності вперше були висунуті жінками у часи війни за незалежність США. Важливе значення для розвитку феміністського руху проти соціально-економічної дискримінації жінок відіграла «Декларація прав жінки і громадянки» французької політичної діячки Олімпії де Туж, у якій ставилося питання надання жінкам політичних прав, у тому числі виборчого права.

Період з 1840-1920 називають так званою першою хвилею руху фемінізму. Вона розпочалась ще в середині XIX століття та стосувалась вимоги доступу жінок до вищої освіти. Також перша хвиля фемінізму відома виступами суфражисток, які боролись за надання жінкам активного та пасивного виборчого права.

Друга хвиля фемінізму, яка розпочалась із публікації відомої праці Сімони де Бовуар «Друга стать» у 1949 році. Філософське переосмислення ролі

жінки у цій роботі вважається поштовхом до кардинальних змін ролі жінок. Найкраще ці процеси пояснює поява гасла «Особисте є політичним». Так, феміністки починають говорити про проблему домашнього насильства та про право жінки на аборт та репродуктивні права. Почали переосмислюватись критерії краси та жіночності [32, С. 11].

У 60-ті роки XX ст. сформувалися три напрями фемінізму. Першим був ліберальний фемінізм. Основними його постулатами була ліквідація дискримінації жінок, законів, що обмежують їхні права. Прихильники цього напрямку вважали, що нерівність жінок є наслідком упередженості та неосвіченості, що можна подолати розвитком освіти та спеціально зорієнтованими реформами уряду. Б. Фріден у роботі «Містичне жіноче» з цього приводу акцентувала основну увагу на жінці передусім як на особистості, а вже потім як на дружині та матері.

Іншим напрямком був радикальний фемінізм, який виходив з того, що головною проблемою, яке породжує нерівність жінок, є чоловічий шовінізм. Тому необхідно зруйнувати все, створене чоловіками, передусім державу. Серед головних вимог – безкоштовні ясла, право на аборти, рівні можливості щодо освіти жінок, подолання загрози насилля. Влада чоловіків над жінками пронизує як суспільну, так і сімейну сфери.

І останнім напрямком був так званий марксистський (соціалістичний) фемінізм. Жіночу нерівність розглядалась як продукт капіталістичних і патріархальних суспільних відносин, вважаючи можливим їх звільнення із завершенням капіталістичної фази та подоланням чоловічого контролю. Його прихильники вважали, що дискримінація жінок вигідна капіталізму. Недооцінка жінок на роботі, значно нижча оплата праці, ніж у чоловіків, перетворює їх на резервну «армію дешевої праці» [17, С. 144].

Третя хвиля фемінізму є досить дискусійною, адже складно визначити коли і де вона почалась і чи закінчились. Найбільш поширеним є бачення «гендерних ролей» чоловіків та жінок з точки зору домінантності та влади. Вважається, що розвиток цієї хвилі фемінізму розпочався після публікації

праць філософа Мішеля Фуко, який розглядав історію ієрархії через призму фізичного насильства, зокрема сексуального. Також третя хвиля фемінізму пов'язується з виникненням теорії, яка заперечує будь-яку нормативність і наполягає на потребі пошуку власної ідентичності, яка не обов'язково має бути частиною якоїсь групи [59, С. 77].

Можна зазначити, що частково саме на базі поглядів фемінізму відбулось зародження терміну «гендер» у першій половині ХХ ст., коли науковці почали все частіше відзначати суперечності між біологічними поясненнями статевої поведінки та даними культурної антропології. Також природними схильностями пояснювали професійну сегрегацію – нерівномірний розподіл жінок і чоловіків у економічній сфері.

Потужний розвиток виробничого, політичного капіталу в ІІ пол. ХХ ст. вимагав збільшення масштабів людського капіталу. Реформування світової спільноти, національних суспільств і держав став неповним без наукового аналізу й рекомендацій щодо нового змісту ґендерних відносин. Подальші зміни розвитку суспільств потребували вироблення наукових принципів ґендерної рівності. Саме тому почали виникати дослідження з питань гендеру як соціальне замовлення суспільства, як потреба реконструювання індивідуального, родинного, суспільного й державного співіснування статей. Ці процеси розумілись як економічні, політичні та соціальні перетворення світового й національних масштабів. В історичній практиці питання рівності статей дедалі частіше починає розглядатися як основоположний принцип демократичного розвитку суспільств, гуманістичного змісту їх політичної організації. Ґендер починає набувати значення категорії, зіставної з категоріями «класу» та «раси»; все більш стає пов'язаним з поняттями нації, політики, демократії. Все це потребувало теоретичного пояснення та розроблення відповідної аргументації.

Термін «гендер» виник наприкінці 60-х років ХХ ст. та був пов'язаний зі спробам подолати біологічні суперечності і знайти послідовні інтерпретації норм культури. Розрізнення статі та гендеру означало перехід від традиції

пояснювати культурну різницю між жінками і чоловіками біологічними чинниками до можливості пояснювати цю різницю соціальними й культурними чинниками [60, С. 290].

Поняття «гендер», починаючи з 70-х рр. XX століття, стало центральною категорією міждисциплінарної наукової області знання під назвою «гендерні дослідження». Основну відмінність між двома термінами «sex» (біологічна стать) і «gender» (соціокультурна стать) пояснили науковці: психолог Р. Столлер і ендокринолог Д. Моні. Як основоположне визначення, яке до сьогодні визнане дослідниками, є пояснення британського науковця Е. Оуклі: «Стать» (sex) є словом яке співвіднесене з біологічними відмінностями між чоловіком і жінкою: видима різниця в геніталіях, відповідна різниця у відтворюючій функції. «Гендер» (gender) тим часом є предметом культури: він співвідноситься з соціальною класифікацією на «маскулінне» і «фемінінне»…постійність статі має бути визнана, але також має бути (визнана) різноманітність гендера» [2, P. 77].

Становлення поняття гендеру в теоретичному фемінізмі відбувалося поступово. Біологічна стать розумілась чимось незмінним від природи, що визначало соціально-культурну суть статі. Поняття гендеру визначалося я щось таке, що соціально та культурно формується суспільством і надбудовується над статтю, тобто не замінює поняття біологічної статі, а лише доповнює його.

Наприкінці так званої другої хвилі фемінізму з’явиться дещо інше визначення гендеру і під ним почнуть розуміти будь-яку сконструйовану суспільством відмінність щодо розділення людей на чоловіків і жінок, включаючи ознаки, які відрізняють жіночі тіла від чоловічих. Отже, біологічна стать розуміється включеною до соціокультурної статі, тобто гендеру. Саме розуміння тіла виявляється культурною інтерпретацією свого часу, культури, ціннісного ідеалу [13, С. 351].

Що стосується досліджень соціологів, то вони проводять різницю між чоловіком і жінкою за такими ознаками: біологічна стать, гендерна

ідентифікація, гендерні ролі. Гендер має соціальний та правовий аспект. Основою правового статусу особистості є її фактичний соціальний статус, тобто реальний стан людини у суспільстві. Право вводить цей стан у законодавчі рамки. У соціальному відношенні статус являє собою певну систему соціальних можливостей людини.

Американські дослідники розуміють гендер як соціально-біологічну характеристику, за допомогою якої дається визначення співвідношення понять «чоловік» і «жінка» [5, С. 127]. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає два визначення слову «гендер»: перше – «відмінність між чоловіками і жінками за анатомічними ознаками»; друге – «соціальний розподіл, який часто базується на статевих відмінностях, але не обов'язково збігається з ними» [7, С. 276].

Поштовх до появи такого терміну зробили і етнографи, які, досліджуючи первісні культури острівних народів, знайшли в XX ст. племена, де соціальні ролі чоловіків і жінок були абсолютно не схожі на ті, до яких звикла основна частина людства. Зокрема в цих племенах жінки були сильними, добували їжу, приймали суспільно важливі рішення, а чоловіки піклувалися про дітей і старих, оберігали домашнє вогнище. Тоді дослідник замислились, а чи справді стать визначає життєву стратегію з моменту народження? Інший фактор, що ставить під сумнів непорушність статі, – це наявність людей, у яких стать і «самовідчуття» не співпадають [19, С. 4].

Подальший розвиток поняття гендеру сприяв поширенню досліджень цієї проблематики у 80-90-х рр.. XX ст. Американський теоретик Т. Лауретіс пояснила головні причини їх виникнення. Жіночі дослідження перебували під сильним впливом феміністських ідей і стали розглядатись я свого роду «гетто», з’явився дух ідеологічної та інтелектуальної замкнутості. Склалася така ситуація, коли одні підходи розглядалися як правильні, інші навпаки. Ті дослідники, яких не влаштовував такий інституціалізм, вирішували проблему двома шляхами. Перший – це інтегрування феміністських критичних підходів у свої соціальні чи загальні навчальні курси; другий шлях – дистанціюватися від

жіночої тематики, приділяючи увагу відношенням жінок і чоловіків у більш абстрактному, соціологічному значенні [13, С. 351].

На сьогоднішній час у широкому розумінні гендер можна визначити як змодельовану суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі [3, С. 11].

У сучасних соціально-політичних, філософських дослідженнях під гендером розуміють поняття, яке використовується для відображення соціокультурного аспекту статевої приналежності людини. Гендер характеризує соціальну організацію статевих відмінностей та має культурологічну характеристику поведінки, яка відповідає статі в певному суспільстві у певний час [43, С. 91].

Теоретико-методологічний філософський аналіз розуміння феномену гендеру дозволяє визначити три основні підходи до сутності цього поняття:

- гендер як соціальна конструкція. Це розуміння гендеру як особливої діяльності, як постійний процес створення та відтворення соціальних інститутів, значень, ідентичностей. В цьому напрямку гендер досліджується крізь призму соціальних відносин між чоловіками та жінками, на які впливають основні інститути суспільства;

- гендер як стратифікаційна категорія. Згідно цієї теорії гендер пов’язаний із вивченням ієрархії соціальних відношень між чоловіками й жінками та їх ролей у суспільстві. Це розуміння гендеру представлено в роботах відомого дослідника Е. Гідденса;

- гендер як культурна метафора. Таке інтерпретування гендеру відображає символічний та культурний аспекти у аналізі проблеми статі. Чоловіче та жіноче на онтологічному та гносеологічному рівнях існують як

елементи культурно-символічних рядків: чоловіче: раціональне, духовне, божественне; жіноче, чуттєве, тілесне, гріховне [43, С. 93].

Якщо проаналізувати різноманітні аспектів досліджень у цій сфері, то можна дійти висновку, що гендер це «комплекс соціально-філософських, соціологічних, політологічних, психологічних, культурологічних та інших теорій, що аналізують розвиток чоловічої й жіночої ідентичності та суб'єктивності, становище жінки й чоловіка в суспільстві, формування нормативних зразків «чоловічого» та «жіночого» в певній культурі та відтворюють цілісну гендерну систему суспільства, яка має складатися з економічних, політичних та соціокультурних складових, а центральною структурою регулювання цих взаємовідносин має бути держава, котра через органи державного управління реалізує гендерну політику в усіх сферах суспільного життя» [63].

Загалом слід зазначити, що в сучасній науковій думці гендер розуміється як певний соціальний інститут, що організовує суспільство, впливаючи на ролі та правове становище чоловіків і жінок. Гендер – це система цінностей, норм і характеристик, які суспільство моделює для чоловіків і жінок. Він підтримується такими інститутами суспільства, як поведінка, спосіб життя та мислення. Ролі та стосунки чоловіків і жінок визначаються статтю, яка набувається під час соціалізації [45, С. 82].

Розглянувши сутність явища гендеру спробуємо проаналізувати сутність поняття «гендерна політика». Якщо розглянути погляди німецького дослідника К. Шмітта, то сутність політичного в гендерних процесах має бути обумовлено високим ступенем асоціації або дисоціації й готовністю групи відстоювати свої інтереси аж до війни. Гендерні проблеми можуть стати політичними, якщо вони досягнуть рівня основних політичних вузлів епохи. Як зазначає інший дослідник Т. Майєр, політичне є безперервним циклом, в якому життєвий центр громадянської чесноти виробляє суспільну практику свободи; тому у такому випадку ще рано говорити про суспільну практику свободи, викликану гендерними процесами. При цьому у дослідженням часто можна зустріти тези,

коли вчені, політики та прихильники фемінізму не бачать суттєвої різниці між ґендерною та жіночою політикою, проте по-різному розуміють суть ґендерної рівності та ролей [58, С. 101-102].

Якщо ми подивимось у «Енциклопедичний словник з державного управління», то він містить наступне визначення цього терміну. Гендерна політика – це «сукупність теоретичних принципів і практичних заходів, які розробляються й реалізуються державою у сфері взаємовідносин між статевими групами суспільства з метою забезпечення певних можливостей для чоловіків і жінок у використанні економічних і соціально-політичних прав. Виникає в умовах ґендерної соціальної стратифікації, основою якої є різний статус чоловічих і жіночих ґендерних груп у суспільстві» [23, С. 127].

Гендерна політика є частиною функціонування держав демократичного типу, вона є невід'ємною складовою розвитку паритетної демократії. Вона є одним із основних регулятивних механізмів суспільного життя, що покликаний підтримувати цінності справедливості, поваги до особистості незалежно від її статевої належності [15, С. 14].

На думку К. Левченко, «гендерна політика − це дії політичних суб'єктів (держави, політичних партій, громадсько-політичних об'єднань, міжнародних інституцій), спрямовані на утвердження партнерства статей у визначенні та втіленні політичних цілей, завдань та методів їх досягнення [38, С. 314].

Цікавим є дещо інший підхід до аналізу цього поняття українською дослідницею Т. Журженко, який концентрується на соціально економічних аспектах вивчення. Зокрема пропонується основну увагу приділяти поділу праці між статями, регулювання участі жінок у сфері громадського виробництва і соціального відтворення. Гендерну політику дослідниця розуміє як «комплекс умов, що створюються в суспільстві дією чи бездіяльністю держави та її органів, у яких жінки змушені приймати рішення, що стосуються створення сім'ї, народження дитини, здобуття освіти, вибору форми зайнятості, суміщення домашніх обов'язків і оплачуваної праці» [24, С. 12]. Такий підхід переплітається із трактуванням поняття, запропонованим С. Уолбі: «гендерна

політика має вплив на розподіл праці між статями за допомогою нав'язування таких соціальних умов, у яких чоловіки і жінки змушені приймати відповідні гендерні ролі.

На думку українських дослідників М. Мартіянової та П. Лазарєва гендерна політика в системі державного управління є складовою державної гендерної політики, що орієнтована на реалізацію гендерної паритетності на різних рівнях відповідно до сучасних вимог управлінського процесу крізь призму ґендерної рівності. Вона має спрямовуватися на забезпечення збалансованої участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень, що сприятиме формуванню нового світогляду щодо ролі жінки у сфері управління, а відтак, утвердженню ґендерної рівності [40].

У більш широкому понятті під гендерною політикою розуміють визначення міжнародними органами, державами, політичними партіями основних ґендерних пріоритетів і фундаментальних цінностей, принципів та напрямів діяльності, відповідних методів та способів їх втілення, спрямованих на утвердження рівних прав, свобод, створення умов, можливостей та гарантій забезпечення рівного соціально-політичного статусу чоловіків і жінок, на розвиток ґендерної демократії та формування ґендерної культури в суспільстві. Гендерна політика є цілеспрямованою діяльність ґендерно орієнтованих політичних структур по забезпеченню формування та функціонування такого суспільства, де б різні статі мали рівні права, свободи та можливості для участі, як рівноправні партнери, у всіх сферах життєдіяльності суспільства, при цьому маючи змогу користуватися рівними політичними, економічними, соціальними і культурними правами, а також нести однакову відповідальність [34].

Загалом же слід зазначити, що сучасні дослідження щодо питання гендера, гендерної політики не мають на меті заперечити відмінності між жінками і чоловіками, вважаючи, що не так важливий сам факт відмінностей, як їх соціокультурна оцінка та інтерпретація. Важливим при цьому є не розгляд відмінностей жінок та чоловіків у статусах та ролях, а аналіз відносин влади та

домінування, а також методів реалізації державної гендерної політики в тому чи іншому суспільстві.

1.2. Основні моделі та принципи реалізації гендерної політики

На сучасному етапі розвитку суспільства реалізація гендерної політики спрямована у першу чергу на забезпеченні принципу рівних прав та можливостей різних статей. Це затверджено одним із основних завдань Організацією Об'єднаних Націй та багатьох інших міжнародних інституцій. Статут ООН став першим міжнародним актом, який чітко й однозначно затвердив принцип рівноправності жінок і чоловіків як невід'ємну складову соціального прогресу та покращення умов життя людства, проголосив утвердження віри «в основні права людини, в гідність та цінність людської особистості, в рівноправність чоловіків і жінок і в рівність прав великих і малих націй». Відповідно до цього документа ООН «може приймати рішення з питань, які стоять перед людством в XXI ст., такими як мир і безпека, зміна клімату, стійкий розвиток, права людини, роззброєння, тероризм і надзвичайні ситуації, гендерна рівність, управління, виробництво продуктів і багато іншого» [56].

Рада Європи визначає принцип гендерної рівності як відповідальність та участь представників обох статей у всіх сферах суспільного й приватного життя. У свою чергу Європейський інститут гендерної рівності визнає гендерну рівність як таку, що стосується рівних прав, обов'язків чоловіків і жінок, хлопців і дівчат. Рівність не значить, що чоловіки і жінки стануть однаковими, проте їхні права та можливості не залежатимуть від того, ким народились – чоловіком чи жінкою. Принцип гендерної рівності означає, що мають враховуватися інтереси, потреби та пріоритети обох статей, визнаючи різноманіття різних груп чоловіків і жінок. Гендерна рівність не є суто жіночою проблемою, вона стосується як чоловіків, так і жінок. Рівність між ними

розуміється як рівність прав людини, передумова й показник сталого розвитку, орієнтованого на людей [16].

Українська дослідниця Олена Вілкова, досліджуючи принцип гендерної рівності, виділяє декілька моделей гендерної політики [8, С. 160-161]:

1. Антидискримінаційна модель висуває тезу про те, що гендерна нерівність є наслідком індивідуальної дискримінації і що вона може бути нівельована завдяки антидискримінаційними законами. Така модель найбільш розповсюджена у більшості випадках у ліберальних демократичних державах. Вона базується в першу чергу на індивідуальних можливостях і невтручанні держави.

2. Модель «Позитивні дії». Прихильники цієї моделі вважають, що нерівна оплата праці та стратифікація є більше наслідком гноблення, а не дискримінації. Крім важливості прийняття відповідних законів, модель позитивних дій передбачає зміни у системі найму на роботу та просування по службі.

3. Модель «Розширення можливостей», спрямована на поліпшення становища жінок поза межами ринку праці, а також кращого їх доступу до цього ринку. Згідно цієї моделі основною причиною гендерної нерівності є нижчий рівень освіти жінок, часті перерви їх кар'єри, а також обов'язки по домашньому господарстві. Покращення ситуації можливе за допомогою державного регулювання сфери освіти, професійної підготовки, надання послуг по догляду за дітьми та ін.

4. Модель «Співмірної цінності» базується на тезі про важливість рівності оплати праці. Гендерна політика за цією моделлю вважає за потрібне часткове вирішення проблеми гендерної сегрегації (зосередження жінок в окремих секторах ринку праці). Вирішення цієї проблеми передбачає надання грошової компенсації за роботу у секторах, де зайняті переважно жінки.

Інші моделі забезпечення гендерної рівності, на думку О. Вілкової, базуються на заходах проти сексуальних домагань; політики держави,

спрямована проти гетеросексизму; залучення чоловіків до досягнення рівної зайнятості через сприяння змінам у розподілі домашньої праці.

Якщо проаналізувати сучасні моделі сімейної політики, то можна помітити, що в тій чи іншій мірі вони тісно переплітаються з питаннями забезпечення принципу гендерної рівності. Спробуємо розглянути основні принципи їх функціонування.

Пронаталістська модель (характерна для Франції) бере на себе відповідальність за забезпечення і підтримку сім'ї. Держава підтримує сім'ї за допомогою грошових виплат під час народження дітей. Особливістю такої моделі є досить високий рівень підтримки матерів, створення умов для поєднання професійної зайнятості з материнством.

Протрадиційна модель (характерний представник – Німеччина) головним завданням вважає збереження традиційної нуклеарної сім'ї з чоловіком-годувальником і жінкою-домогосподаркою. Вона передбачає сприяння збереженню традиційних гендерних ролей та відсутності створення умов для можливості суміщення материнства та професійної зайнятості. В такій моделі система сервісних послуг для сім'ї практично не розвивається.

Проегалітарна модель (характерна для Швеції) передбачає реалізацію більшої гендерної рівності як в публічній, так і приватній сферах. Тут держава бере практично повну відповідальність за підтримку сімей, особливо працюючих батьків, створюються умови не лише для нормального материнства, але й заохочення чоловіків до активнішої участі у процесі виховання дітей. Державою передбачено забезпечення батьківської відпустки по догляду за дитиною.

Просімейна модель невтручання з боку держави (Великобританія, США, Канада). Як бачимо за назвою цієї моделі, головним завданням держава вбачає максимальне невтручання в життя сім'ї. При цьому для сімей, які зазнають економічних труднощів, передбачені певні заходи державної підтримки. Така модель держава прямо не перешкоджає участі жінок у професійній зайнятості, проте надає їм дуже обмежену підтримку. Тому, фактично жінки змушені

робити вибір між професійною діяльністю і материнством, виходячи із власної життєвої ситуації [12, С. 10].

Українська дослідниця Людмила Корміч, аналізуючи питання гендерної рівності виділяє чотири моделі гендерної політики [36, С. 5]:

Першою є так звана формально егалітарна модель, яка розповсюджена в таких країнах як США. Вона передбачає законодавчо закріплені зобов'язання щодо гендерної рівності та частково спонсоруються проекти в цій сфері.

Другою є реальна егалітарна модель, що функціонує, зокрема, в Скандинавських країнах, де на державному рівні інституціонально і фінансово забезпечується діяльність в цьому напрямку. За такою моделі переважає ситуативний розподіл влади між чоловіком і жінкою. Це модель сімейних стосунків, де чоловік і дружина є рівноправними членами, вони розподіляють сімейні обов’язки на засадах взаємодопомоги й взаєморозуміння [54, С. 155].

Ще однією є модель економічного розвитку, яка передбачає розгалужену систему допомоги жінкам, що працюють. Така модель є досить розповсюдженою у більшості східноєвропейських країн.

Четверта модель традиційних сімейних цінностей функціонує у Японії. Сучасні японські гендерні ролі обертаються в системі цінностей вертикального феодального суспільства, в якому чиясь ідентичність є частиною його групової ідентичності. В японській гендерній культурі зберігається декілька ключових гендерних стереотипів: стереотип щодо екстериторіальної зайнятості чоловіків (чоловіки мають працювати поза домашнім помешканням); стереотип щодо гендерної сегрегації (носії різних гендерів повинні отримувати різне виховання); стереотип щодо кращості дітодоглядних та домогосподарських ролей для жіноцтва (жінки є в більшій мірі, аніж чоловіки, пристосованими для роботи по дому і догляду за дитиною) [53, С. 35].

Згідно іншої типології виділяють наступні різновиди моделей гендерної політики: соціал-демократичну, ліберальну, консервативну. Соціал-демократична модель гендерної політики притаманна для країн Скандинавії. Чимало дослідників вважають їх міжнародними лідерами прогресивної

гендерної політики. Політика рівної зайнятості забезпечується через централізоване колективне лобіювання та соціальну політику. В цих країнах менша увага приділяється конституційним гарантіям, і, часто немає законодавчих положень, що гарантують рівну оплату та рівність у ставленні до жінок. Проте вони проробили велику практичну роботу у розширенні можливостей. Зокрема в Швеції прийнято трирівневу стратегію з інтеграції гендерної політики, яка складається з таких елементів: виділення категорії гендеру в усій офіційній статистиці; проведення навчальних програм з гендерної рівності для чиновників усіх рівнів; включення гендерного виміру в роботу усіх урядових слідчих комісій.

Яскравим представником цієї моделі є і Норвегія, де прийнято важливий закон «Про гендерну рівність». Він не тільки стосується трудової діяльності, а й охоплює практично усі сфери розвитку, в тому числі освіту, культуру, політичне та сімейне життя. Закон розповсюджується і на сферу приватного життя, але тут він не передбачає механізмів обов'язкового застосування. Законодавче регулювання сфери сімейного та приватного пояснюється завданням «змінити ставлення до гендерної дискримінації у приватному житті та заявити про позицію держави з цього питання». Все це демонструє важливість змін у суспільних поглядах до гендерної політики [39].

Ліберальна модель гендерної політики притаманна як правило для держав із ліберально-правовою моделлю розвитку і охоплює в основному ліберальні цінності і правозахисний підхід до права. Ця модель має на меті забезпечити справжню рівність жінки. Це вдається досягти шляхом ефективного застосування ліберальних цінностей і при перегляді ліберальних категорій враховувати гендерний фактор [61].

Якщо ми говоримо про ліберальну модель, то основні законодавчі положення щодо застосування антидискримінаційних заходів та рівну оплату вперше були прийняті у ліберальних демократичних країнах. У тій же Великобританії закон про рівну оплату був прийнятий 1970 р., що є навіть раніше, ніж у скандинавських країнах. А у Канаді подібний закон взагалі був

прийнятий ще у 1956 р. Проте як зазначають дослідники, раннє прийняття законодавчих актів ще не означало ефективність. У США таке законодавство працює вже понад 30 років, але жінки та представники меншин ще й досі стикаються з перешкодами у питанні кар'єрного зростання на вищих управлінських рівнях.

У державах із консервативною моделлю гендерної політики, приватизація соціальної турботи набула іншого значення й форми: маркетизація турботи, що має на меті здійснення турботи за межами сім'ї є функцією волонтерського сектора як «добровільного» постачальника турботи. Наприклад у Німеччині є велике розгалуження волонтерських організацій, які за фінансової підтримки держави забезпечують обсяг послуг, пов'язаних з турботою про дітей і людей похилого віку. Однією з головних причин перерозподілу соціальної турботи між державою, сім'єю й ринком є зменшення ролі сім'ї в здійсненні турботи [14, С. 118].

В країнах з консервативною моделлю гендерної політики у питанні рівної зайнятості жінок та чоловіків чітко визначені їхні соціальні ролі, які захищаються профспілками та роботодавцями. Ця модель більше пов'язана із баченням ролі чоловіка як годувальника. Хоч така політика по-трохи і розмивається завдяки збільшенню участі жінок на ринку праці, політичною трансформацією стосунків у сфері соціального забезпечення і зайнятості, але деякі консервативні стереотипи залишаються. У багатьох країнах з такою моделлю гендерної політики не допускається, щоб жінки працювали в нічну зміну чи їздили у відрядження, якщо вони вагітні або мають маленьких дітей. В деяких країнах не надаються послуги догляду за дітьми ясельного віку, тому жінки змушені залишатися вдома.

Що стосується країн Центральної і Східної Європи, то гендерна ситуація в цих державах наближена до моделі скандинавських країн, коли залучення жінок на ринок праці сягає 70-80 % (Естонія, Латвія, Литва). Різниця в оплаті праці між статями складала 11 % в Угорщині та 13 % у Польщі. Незважаючи на досягнення в громадському житті, приватне життя залишилося таким, як і

раніше, і «традиційне сприйняття чоловіка і жінки залишилося, в основному, незмінним» [39].

Якщо проаналізувати загалом сучасні принципи здійснення гендерної політики у провідних країнах ЄС, то вони в першу чергу затверджені у «Стратегії гендерної рівності 2020-2025». Сама стратегія була прийнята Європейською комісією 5 березня 2020 року. Це документ, який визначає основні принципи формування гендерної політики Європейського Союзу та має на меті подолання нерівності, стимулювання до перерозподілу влади, впливу та ресурсів справедливим та рівноправним чином, сприяння справедливості та створенню рівних можливостей.

Основними питаннями, які має на меті вирішити Стратегія є:

- тенденція, що все більше робочих місць стає цифровими, і існує нагальна потреба забезпечити рівний доступ чоловіків та жінок до економічних можливостей та якісної роботи в цифровій економіці;

- демографічні зміни у контексті зростання очікуваної тривалості життя (жінки, як правило, живуть довше за чоловіків у середньому) створюють виклик у вигляді можливої дискримінації за статтю та віком на робочому місці;

- проблеми рівного пенсійного забезпечення і в цілому вплив гендерних розривів в оплаті праці на досягнення стійкого розвитку;

- питання включення гендерної експертизи в формування політик та процесів ЄС є важливим для досягнення гендерної рівності;

- збір та аналіз даних з урахуванням гендерно-вікових показників має вирішальне значення для дослідження гендерної проблематики.

План дій щодо дотримання принципів гендерної рівності прав жінок та дівчат є основою глобальної стратегії у світі. 25 листопада Європейська Комісія та Високий представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки оголосили про амбітні плани щодо сприяння гендерній рівності та розширенню прав і можливостей жінок у зовнішній діяльності країн ЄС. Зокрема було досягнуто значного суттєвого прогресу у просуванні прав жінок і дівчат. Попри це, жодна країна світу наразі не знаходиться на шляху до повного досягнення гендерної

рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчат до 2030 року. Кризи в країнах, зокрема COVID-19 та інші, непропорційно вплинули на ці процеси. Велика частина жінок досі працює неформально та у вразливих сферах, втрачають роботу майже у 2 рази частіше, ніж чоловіки. Рівень бідності серед жінок може зрости на 9,1%. Новий План дій ЄС із гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у зовнішній діяльності на 2021–2025 роки був розроблений, аби відреагувати на ці проблеми [49].

Навесні 2023-го Єврокомісія запустила кампанію з боротьби з гендерними стереотипами, які впливають і на чоловіків, і на жінок. Йдеться про вибір кар'єри, розподіл обов'язків із догляду за дітьми та вплив на ухвалення рішень. У багатьох частинах світу, на жаль, жінки все ще не мають можливості брати участь у громадському житті, а в деяких сферах вони повністю виключені з процесу прийняття рішень та публічного простору. У всіх суспільствах жінки продовжують зіштовхуватися з дискримінацією і піддаються підвищеному ризику насильства онлайн та офлайн. Особливо гостро це стосується політикинь, журналісток та активісток, зокрема правозахисниць.

Проаналізувавши основні моделі формування гендерної політики та основні принципи, на яких вони базуються, можемо зазначити, що гендерна політика на сьогоднішній день є чітко визначеними міжнародними органами та державами, політичними партіями основних ґендерних пріоритетів і фундаментальних цінностей, принципів і напрямів діяльності, відповідних методів та способів їх втілення, спрямованих на утвердження рівних прав, свобод, створення умов, можливостей і шансів, гарантій забезпечення рівного соціально-політичного статусу чоловіків і жінок, на розвиток ґендерної демократії та формування ґендерної культури в суспільстві.

Загальні принципи ґендерної рівності в більшості демократичних державах закріплені в їх конституціях та інших законодавчих актах. У загальному вигляді закріплюються рівні конституційні права і свободи. Зазначається, що не мають бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси,

кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав статей забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [29].

Важливим є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм законом.

Висновки до розділу 1

У нашому повсякденному житті, коли говорять про статі, то різницю між ними пов’язують у першу чергу з будовою статевих органів, репродуктивною системою. Тобто стать є біологічною відмінністю, за якою розрізняють чоловіка або жінку. Таким чином якщо біологічна стать дається людині від народження, то ґендер обумовлений культурою суспільства в певний історичний період. Саме тому під гендером у сучасній науковій думці розуміється соціальна стать, яка формує поведінкові, культурні, психологічні, та інші соціально-культурні відмінності між статями.

На сьогоднішній день впровадження принципу ґендерної рівності є однією з важливих умов формування сучасного суспільства, соціально-економічного розвитку, дотримання прав людини та її особистості, основою ефективного вирішення наявних проблем та зміцнення національної безпеки держав.

Під час дослідження явища гендерної рівності мова йде як про жінок, так і чоловіків, а надання певних переваг одній із статей одразу ж позначається на становищі іншої, а це у свою чергу і на загальному розвитку суспільства.

Саме застосування ґендерного підходу до формування рівності чоловіків і жінок передбачає застосування усього комплексу різноманітних методик та інструментаріїв, пов’язаних із організацією, вдосконаленням та оцінкою процесів прийняття рішень особами, які залучені до здійснення політики, з метою інтеграції цього підходу у різні сфери життєдіяльності суспільства.

На сучасному етапі розвитку людства пріоритетним напрямом діяльності багатьох міжнародних організацій є вироблення та впровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення принципів гендерної рівності. Це призвело до формування потужної міжнародної правової бази у питанні розвитку гендерної політики.

Також слід зазначити, що незважаючи на все розмаїття моделей здійснення гендерної політики держав у сучасному світі, принципи на яких вони базуються, основним пріоритетом їх реалізації є розвиток національного

гендерного законодавства у сфері подолання дискримінації у різних сферах розвитку суспільства. Необхідним завданням реалізації реформ у цьому питанні є створення сприятливих умов для забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до ухвалення рішень на державному рівні, рівномірного представлення інтересів різних соціальних груп в усіх органах державної влади тощо.

Розділ 2. Нормативно-правові аспекти забезпечення рівності прав жінок і чоловіків

2.1. Європейська стратегія правового регулювання рівних прав жінок та чоловіків

Однією із важливих цілей, які ставлять перед собою демократичні суспільства, є надання чоловікам і жінкам можливість однаковою мірою брати участь у всіх сферах розвитку, зокрема і в політиці, у тому числі і у питаннях прийняття суспільно-важливих рішень. Починаючи з 50-х рр. XX ст. діяльність міжнародної спільноти була спрямована на вирішення проблеми гендерної рівності.

Так, на найвищому рівні ООН прийняла Конвенцію про політичні права жінок у 1952р., Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок 1967р., Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. тощо. На Всесвітній конференції зі становища жінок у Пекіні в 1995 році було прийнято Пекінську декларацію і Платформу дій, в якій відзначалось, що рівна участь жінок і чоловіків у політичному житті відіграє роль механізму, без якого неможливе врахування ідеї рівності при формуванні державної політики. Основними здобутками Пекінської платформи дій було: розглянуто розширення прав і можливостей жінок у питанні забезпечення рівноправності між жінками та чоловіками; конкретизовано дії урядів і громадських структур щодо забезпечення рівноправності; запроваджено поняття гендерної рівності. Зазначалось, що рівноправність статей впливає на становище жінок у суспільстві. Таким чином гендерна рівність визнається міжнародною спільнотою як цінність, якої слід досягнути для справедливості та суспільного розвитку [41, С. 6].

Ідеї гендерної рівності вперше були документально закріплені в програмі ООН «Women in development» (WID), яка вийшла у світ у 1970-і роках. Основні тези цього документа грунтувалися на тому, що жінки – це та цільова група і незадіяний ресурс людства, що здатний зробити вирішальний внесок у розвиток

світової спільноти. Починаючи з 2000 року цю програму було замінено на нову – «Gender and development» (GAD), де було запропоновано альтернативний підхід до наявних гендерних проблем. Основними напрямками цієї програми є: «гендерні ролі» в домогосподарствах і «аналіз соціальних відносин», який визначає положення чоловіків і жінок в суспільстві. У першу чергу ця програма мала б забезпечити такі умови, за яких жінка мала б можливість займатися плануванням суспільного розвитку і політикою гендерних змін в суспільстві. Ця програма рекомендує в першу чергу від урядів, членів ООН впровадження гендерних підходів в політику і державне управління [47, С. 124].

Загальні засади гендерної політики країн ЄС сформульовано в «Дорожньому атласі рівності чоловіків та жінок», в якому визначено такі основні принципи:

- досягнення рівної економічної незалежності чоловіків та жінок: скорочення розриву в оплаті праці, розвиток жіночого підприємництва, соціальний захист та запобігання бідності;

- сприяння гармонійному поєднанню робочої, особистої та сімейної сфер життя: мобільність робочих контрактів; збільшення кількості послуг по догляду за дітьми та особами літнього віку; гнучка державна політика в сфері сімейних відносин до представників обох статей;

- залучення чоловіків та жінок до рівної участі в процесі прийняття рішень у політиці, в економічній сфері та бізнесі, науці та сучасних технологіях;

- ліквідація гендерних стереотипів в усіх сферах суспільної взаємодії, перш за все на ринку праці тощо [62, С. 116].

Правовою основою закріплення питання гендерної рівності став Договір про Європейський Союз, підписаний у лютому 1992 р. 12 державами-членами Європейських співтовариств у м. Маастрихт. Цей документ зафіксував положення щодо гендерної рівності. Так, у Маастрихтському договорі, у 2 і 3 статтях зазначається ідея рівності жінок і чоловіків [4, С. 142].

В країнах ЄС в кінці XX ст. відбувся суттєвий прогрес щодо усунення гендерних нерівностей на законодавчому рівні, проте у повсякденному житті реалізація жінками і чоловіками своїх рівних прав стикається з певними труднощами. Низька представленість жінок у гілках влади, насильство проти жіночої статі та інші проблеми демонструють, що існує структурна гендерна нерівність. Для покращення ситуації Європейська Комісія вважала за необхідне інтегрувати принцип гендерної рівності в стратегії, які б здійснювали вплив на життя жінок і чоловіків. Жіночі турботи, потреби, сподівання, так само, як і чоловічі, повинні бути прийняті до уваги в процесі розробки і реалізації політики. Саме тому в 1996 році Європейською Комісією був прийнятий підхід інтеґрації гендерних пріоритетів в політику [31].

Стандарти рівного ставлення до чоловіків і жінок стали важливою складовою законодавства ЄС. Вони були встановлені декількома статтями Амстердамської угоди 1997 р., які закріпили необхідність проведення заходів у боротьбі з дискримінацією за ознаками статі, расового або етнічного походження, релігії або вірувань, обмежених можливостей, віку або сексуальної орієнтації.

Ще одним важливим документом щодо посилення ролі жінок до питань миру та безпеки є Резолюція Ради Безпеки ООН «Жінки. Мир. Безпека» від 31 жовтня 2000 року. Резолюція вперше закликає до посилення ролі жінок у питаннях запобігання та врегулювання конфліктів за для підтримання миру й безпеки у світі. Основною метою резолюції визначено: рівну та повну участь жінок у питаннях миру й безпеки, вирішенні конфліктів і запобіганні їм; гендерну інтеграцію в миротворчих місіях й операціях; забезпечення врахування специфічних потреб жінок і дівчат, їхнього досвіду та перспектив у політичних, правових і соціальних рішеннях; захист жіночої статі від сексуального насильства й інших форм насильства під час конфлікту; участь жінок у прийнятті рішень на всіх рівнях [30, С. 6].

У 2011 року в ООН розпочала роботу нова структура «ООН – жінки». Ця структура з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок

була створена в 2010 році, об'єднавши чотири окремі підрозділи системи ООН, які займалися виключно питаннями гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок. Основна функція цієї структури – підтримка державних інституцій гендерної рівності в різних країнах [47, С. 125].

Загалом слід зазначити, що досягнення рівноправності у всіх сферах життєдіяльності суспільства можливе лише шляхом правового забезпечення рівних прав жінок і чоловіків, ліквідації гендерної дискримінації, проведення заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права.

Якщо ми проаналізуємо роль європейської спільноти у цьому питанні, то вона бере безпосередню участь у цих міжнародних процесах. Права людини, демократичних розвиток та верховенство права є фундаментальними цінностями для країн Європейського Союзу. Хоча ЄС вже досягнув суттєвих результатів у цьому напрямку, але робота і далі продовжується. Постійно ведеться боротьба проти таких негативних явищ як расизм, ксенофобія та різні види дискримінації за релігійною приналежністю, статтю, віком, сексуальною орієнтацією [50].

За останні роки в Європі були розроблені стратегії щодо забезпечення гендерної рівності. Однією із них є Стратегія гендерної рівності на 2014-2017 рр. Її основною метою є ефективна реалізація політики гендерної рівності у державах-членах Ради Європи шляхом підтримки впровадження існуючих стандартів. Стратегія визначила п’ять стратегічних цілей, які мали б врахувати питання багатосторонньої дискримінації та особливі права і потреби жінок та чоловіків протягом усього життя. Таким чином основними цілями було визначено: боротьбу з гендерними стереотипами та гендерною дискримінацією; запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок; гарантування рівного доступу жінок до правосуддя; досягнення рівної участі жінок та чоловіків у прийнятті політичних та громадських рішень; реалізацію стратегії досягнення гендерної рівності в політиці та усіх заходах [57].

У березні 2020 року Європейська комісія затвердила нову Стратегію гендерної рівності 2020-2025, яка визначає принципи формування гендерної політики ЄС. Її основна мета – подолання нерівності; справедливий перерозподіл влади, впливу та ресурсів; сприяння справедливості та створенню рівних можливостей. Для держав-членів ЄС згідно документу пропонується здійснювати наступні кроки:

- запровадження Директиви про боротьбу проти сексуального насильства та сексуальної експлуатації над дітьми, Директиви ЄС про Європейський захисний ордер, Регламент (ЄС) про взаємне визнання заходів захисту у цивільних справах, Директиву Ради щодо компенсації постраждалих від злочинів та інше відповідне законодавство ЄС;

- систематично збирати «гендерні дані»: ЄС потребує вичерпних, оновлених і порівнянних даних, щоб політика боротьби з гендерним насильством була ефективною. Дані мають бути розбиті відповідно до показників: віку, статусу інвалідності, міграційного статусу та місцевості проживання;

- підтримання громадянського суспільства у запобіганні та протидії гендерному насильству та гендерним стереотипам, у тому числі за допомогою коштів ЄС [41, С. 13-14].

Прийняття директив ЄС, щодо забезпечення гендерної рівності, привело до вироблення єдиних стандартів для усіх членів ЄС. Гендерна політика на національному рівні зазнає все більшого законодавчого впливу на рівні ЄС. Крім того, нові директиви щодо стратегії зайнятості у ЄС вимагають поширення ідей гендерної рівності на неоплачувану роботу по догляду за дітьми, акцентуючи увагу на рівному розподілі обов’язків по догляду за дитиною і ведення домашнього господарства, а також заохочення чоловіків брати відпустки по догляду за дитиною [22, С. 154].

На сьогоднішній час політика гендерної рівності є однією із пріоритетних для країн ЄС і виходить далеко за межі дотримання принципу рівного ставлення та заборони статевої дискримінації. Вона є невід’ємною складовою

політики та програм Європейського Союзу. Як зазначають європейські можновладці, рівні можливості для жінок та чоловіків є економічно важливими, адже зростання річного ВВП у країнах ЄС пов'язане зі збільшенням кількості жінок, які працюють.

Українська дослідниця О. Дашковська вважає, що закони відіграватимуть незначну роль у питанні гендерної рівності, доки не будуть створені ефективні механізми їх впровадження. Зокрема вона наводить за приклад той факт, що і досі заходи гендерної політики впроваджуються в країнах-членах ЄС нерівномірно: так деякі з них значно випереджають законодавство ЄС (скандинавські країни), тоді як інші намагаються не відставати. І хоча у правовому полі досягнуто значного прогресу щодо рівного становища статей у державах-членах ЄС, проте гендерна рівність у повсякденному житті ще не досягнута [21].

Якщо проаналізувати результати політики ЄС щодо питання забезпечення рівноправності жінок і чоловіків, то тут слід зазначити, що існує чимало дослідників, які вказують на ефективність та важливість правових засобів, які надаються законодавством ЄС у забезпеченні рівних можливостей жінок. З іншого боку, ця політика часто піддається критиці як така, що зосереджена винятково на проблематиці трудових відносинах. Незважаючи на те, що регуляторні напрямки політики ЄС є добровільними, це не стосується політики з питань гендерної рівності. Численні обов'язкові директиви 49 ЄС з гендерної політики, а також задекларований намір ЄС ліквідувати гендерну нерівність в усіх видах діяльності, є важливим кроком на шляху розробки комплексної гендерної політики [51, С. 12-13].

У питанні забезпечення гендерної рівності країни ЄС застосовують так званий подвійний підхід: втілення політики «гендерної пріоритетизації» та ініціювання спеціальних заходів.

Перший напрям – це визнана на глобальному рівні стратегія втілення політики гендерної рівності. Гендерна пріоритетизація передбачає організацію, вдосконалення, формування та оцінку політичних процесів у такий спосіб, щоб

учасники та учасниці прийняття політичних рішень використовували гендерний підхід в усіх галузях політики і на всіх етапах. Цей підхід застосовується до прикладу у бюджетних процесах, гендерному формуванню бюджету: тобто це – гендерна оцінка бюджетів, використання гендерного підходу на всіх рівнях бюджетного процесу та розподіл доходів і видатків із метою сприяння гендерній рівності.

Що стосується спеціальних заходів у гендерній політиці – то під ними розуміють законодавство, інформаційно-просвітницькі кампанії, фінансові програми. Їх мета полягає у вирішенні таких проблем, як різниця в оплаті праці, брак представництва жінок у певних сферах зайнятості тощо [25].

Якщо загалом проаналізувати правове забезпечення питання гендерної рівності у європейських країнах, то вона забезпечується правовим порівнянням можливостей жінки й чоловіка. Більшість правових систем країн ЄС враховують гендерні відмінності, але при цьому наділяють обидві статі рівним соціальним статусом. Також у європейських державах постійно ведеться боротьба із існуючими гендерними стереотипами. Гендерні відносини є об’єктом законодавчого регулювання та важливим елементом правових систем. Також у країнах ЄС важливе місце відводиться практиці правозастосування та розробці й прийняттю гендерно-розвиненого законодавства, запровадження якого забезпечує досягнення принципу гендерної рівності.

Упродовж останніх років в країнах ЄС спостерігається поступове підвищення рівня гендерної рівності, проте як зазначають фахівці, для досягнення повного паритету буде ще потрібно чимало часу. Якщо темпи і на далі збережуться приблизно такі ж, то потрібно буде ще майже три покоління. Адже згідно з Індексом гендерної рівності за 2023 рік, ЄС отримав 70,2 балів зі 100 можливих [1], ситуація з гендерною рівністю покращується лише близько одного пункту кожні два роки.

Якщо проаналізувати такі сфери як політика та бізнес, то можна помітити суттєвий гендерний розрив, оскільки досить поширеними є стереотипи, що чоловіки є більш придатними для керівництва, ніж жінки. Однак,

запровадження гендерних квот як у політиці, так і в управлінні компаній, призведе до зменшення такого розриву. Такі квоти покликані забезпечити більшу рівновагу між чоловіками та жінками на високих посадах, а також змінити уявлення про жіноче керівництво. Таким чином такі заходи сприятимуть покращенню рівності та зменшенню гендерного нерівноправ'я в різноманітних сферах [9, С. 26-27].

У країнах ЄС проявляються суттєві відмінності у рівні залученості жінок до високих посад. Позитивний досвід у цьому питанні можна побачити у Швеції, яка протягом багатьох років розробляла механізми для забезпечення гендерної рівності на всіх рівнях, з метою покращення нерівного розподілу прав і можливостей між статтями. Ця держава є прикладом так званого «поступального шляху» у впровадженні гендерної політики, віддаючи перевагу покроковому покращенню стану гендерної рівності у країні, а не «швидкому шляху» [42, С. 237].

Успішний досвід іншої скандинавської країни Данії у забезпеченні рівності прав і свобод жінок та чоловіків є результатом ефективної комунікації держави із суспільством. На сьогоднішній день Данія не потребує гендерних квот та встановлення спеціальних нормативів, оскільки в суспільстві сформовано чітке розуміння того, що жінки та чоловіки мають рівні права і свободи, мають однакові права на участь у керівництві державними процесами, претендують на отримання співставної заробітної плати тощо [37, С. 73].

Загалом слід зазначити, що регламентація основних заходів гендерної політики є в першу чергу прерогативою державних органів і міжнародної спільноти. Однак можна погодитись із тезою багатьох дослідників, що основою явища гендерної рівності є правова свідомість, загальне ставлення, поведінка суспільства та окремої особи до цієї проблематики. Дуже часто гендерні стереотипи є результатом глибоко вкорінених цінностей, норм і упереджень щодо різних статей залежно від сфери суспільного життя. Існування таких стереотипів стають причиною для виправдання та збереження історично встановленої влади чоловіків над жінками. Це у свою чергу гальмує процеси

вирішення проблематики гендерної рівності та ефективного провадження гендерної політики.

Саме тому важливим є впровадження механізмів протидії на міжнародному і державному рівнях, однак не слід забувати і про важливість змін у свідомості та поведінці громадян, що суттєво впливає на досягнення реальної гендерної рівності.

Що стосується правового досвіду ЄС у сфері гендерної політики, то загалом слід виокремити такі його особливості: гендерна політика країн ЄС зафіксована у комплексному наборі стратегій, ідей та механізмів; чітка регламентація заборони будь-яких проявів дискримінації за ознакою статі у будь-якій сфері розвитку; імплементація основних правових стандартів і принципів національним законодавством держав членів ЄС; розширення меж і сфер впливу гендерної політики не обмежується виключно галузями приватного права.

2.2. Правова політика України у сфері гендерної рівності

Сучасні тенденції вдосконалення управління соціальними процесами в Українській державі пов'язані, в першу чергу, з необхідністю вирішення проблем подолання гендерної диспропорції в кадровій політиці, гендерній нерівності, а деколи і у питанні гендерної дискримінації в статусних можливостях жінок і чоловіків в ієрархії політично-економічних відносин. Практична, а не лише теоретична важливість цих проблем привертає все частіше увагу вітчизняних дослідників.

Проблематика ґендерної нерівності в Україні набула актуальності. Це пов’язано в першу чергу з не дуже ефективною державною політикою в цьому напрямку. До негативних причин такої політики варто віднести відсутність достатнього фінансового, інформаційного, організаційного забезпечення та контролю за реформами у питанні гендерної рівності чоловіків та жінок.

Внаслідок цього відбуваються процеси накопичення негативних явищ у суспільстві.

Незважаючи на гендерно-нейтральні правові рамки зберігається заборона на працевлаштування жінок у певних сферах економічної діяльності, досить поширене ґендерне насильство, порушуються різноманітні права та знижуються економічні можливості жінок у суспільстві, присутня дискримінація жінок та чоловіків на ринку праці, посилюється соціальна незахищеність осіб, постраждалих від насильства.

Поступово Україна з суто наукового аналізу та громадських зусиль, спрямованих на втілення у життя ідей гендерної рівності почала переходити до правового регулювання цих питань.

Дослідження принципу гендерної рівності у вітчизняному конституційному законодавстві та науковій літературі показує чимало прогалин у цьому напрямку. Так, до прикладу, у найвищому нормативно-правовому акті Україні досі не закріплено поняття гендерної рівності, відсутні будь-які механізми, які б займались регулюванням цього питання.

Українське законодавство у питанні забезпечення гендерної рівності базується у першу чергу на постулатах Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 6 жовтня 1999 року, згідно якої відповідно до дотримання прав людини, захисту людської особистості говориться про рівноправність жінок і чоловіків, про недискримінацію в їхніх відносинах, про реалізацію можливостей і забезпечення доступу до економіки, освіти, медицини, загалом про проблеми рівності статей. Всі ці проблеми слід вирішувати через включення гендерних питань до національних законів, застосування санкцій за дискримінацію жінок, виявлення прихованої дискримінації щодо жінок в окремих актах, а також через уникання традицій приниження за ознаками статі та утвердження відповідальності жінок і чоловіків за розвиток їхніх дітей. Також у Конвенції говориться про вимогу забезпечення рівноправної участі у виборах і референдумах жінкам і чоловікам – як у статусі виборців, так і претендентів; про можливість представлення своєї

держави на міжнародному рівні; про забезпечення рівних прав у виборі спеціальності та навчання, заняття спортом; про право на вибір професії, про соціальне забезпечення; про доступність медичного обслуговування, про доступ до економічних можливостей, сільськогосподарських кредитів і позик [35].

Згідно із Законом України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» від 8 вересня 2005 року гендерна рівність визначається як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його здійснення, що дозволяє індивідам обох статей брати рівну участь у всіх аспектах життєдіяльності суспільства. Ним визначено основні вектори реалізації гендерного паритету у всіх сферах розвитку суспільства. В статті 1 цього Закону зазначається, що до основних напрямів державної ґендерної політики можна віднести наступні: утвердження ґендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; запобігання та протидія насильству за ознакою статі; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі [28].

Є чимало випадків, коли жінки стикалися із гендерною нерівністю на робочому місці, коли чоловіки сприймають жінок лише як обслуговуючий персонал. Також багато жінок стикалися із сексуальними домаганнями на робочому місці, а враховуючи недосконале законодавство в цьому напрямі і малу ймовірність того, що жінка зможе захистити себе у законодавчому полі, то вона зазвичай вимушена замовчувати такі факти.

Статтею 4 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» передбачено проведення ґендерно-правової експертизи чинного законодавства та проєктів нормативно-правових актів. Тут розуміється, що поки що у нашій державі є закони, що стримують права жінок і потрібно детально проаналізувати ці закони та надати пропозиції як їх покращити.

Законами, які доповнили правову основу ґендерної політики, стали Закон «Про попередження насильства в сім'ї» (2001 р., Закон втратив чинність на

підставі Закону № 2229-VIII від 07.12.2017 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству»), Закон України від 20 вересня 2011 р. «Про протидію торгівлі людьми», а також Закон України від 6 вересня 2012 р. «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», який визначив організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини і громадянина [18, С. 22].

Згідно з Національною концепцією гендерних, яка була розроблена у 2006 р., актуальність формування та реалізації гендерної політики в українському суспільстві обумовлена, передусім, прагненням до рівноправного входження країни до світового та європейського співтовариства та формування засад гендерного суспільства як невід'ємної складової демократії та соціального розвитку громадянського суспільства. Гендерна рівність розкривається в розрізі чотирьох аспектів: рівність у правах та свободах; рівність в обов'язках; рівність у відповідальності; рівність у можливостях та шансах їх реалізації [62, С. 119].

У 2006 р. Кабінетом Міністрів було затверджено концепцію та Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року. Офіційним органом, за яким закріплено реалізацію гендерної політики, було закріплено департамент сімейної, гендерної політики та демографічного розвитку Міністерства України у справах сім'ї та молоді, який відповідав за організацію, координацію та реалізацію гендерного законодавства і гендерної політики та залучення інших гілок влади до процесу перетворень. За напрямами діяльності виокремлювалися пріоритетні сфери, а гендерна політика спрямовувалася трьома основними руслами:

- законодавчі трансформації – гендерно-правова експертиза; співвідношення решти законодавства з Законом про рівні права та можливості; ратифікація міжнародних угод у даному напрямі та їх адекватність в українському контексті тощо;

- інформаційна громадська кампанія з питань гендерної політики – співробітництво зі ЗМІ, висвітлення доцільності врахування гендерного компонента; проведення науково-практичних конференцій; видання всеукраїнського часопису з питань гендерної рівності тощо.

- гендерна освіта – розробка та підготовка спеціальних курсів, семінарів та занять для різних верств населення та професійної зайнятості (в тому числі для працівників охоронних органів, державних службовців); гендерна експертиза навчальних програм, підручників; обмін досвідом з іншими державами, тощо [35].

У 2016 р. Кабмін затвердив перший Національний план дій України з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 113-р), до виконання якого були залучені інститути сектору безпеки та оборони. Згідно цього Плану були розроблені та прийняті відомчі плани, розроблялися та вносилися зміни до нормативно-правових актів, які були дискримінаційними щодо жінок, – розпочався реальний та швидкий процес ґендерної інтеграції. Було проведено оцінку ґендерного впливу на сектор безпеки та оборони України, підготовлено Стратегію запобігання та протидії сексуальному насильству, пов’язаному із конфліктом, яка частково була інкорпорована в оновлений Національний план дій. Внесені зміни до актів законодавства, якими скасовано заборону на понад 450 професій для жінок, забезпечені рівні права при проходженні військової служби тощо. 28 жовтня 2020 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено другий Національний план дій [18, С. 25].

Як бачимо, гендер пов’язаний із розвитком правової системи. В той час як для західної культури проблематика гендеру у праві стала звичною справою, для Української держави на цей рахунок лише відбувається його актуалізація. Прикладом цьому може слугувати той факт, що з дня підписання гендерно-захисної Стамбульської конвенції в Україні мало пройти 11 років для її ратифікації. Завадою для цього стало саме поняття «гендер» і «гендерна

рівність», тому що для більшості депутатів раніше це питання вважалось «неприйнятним» для українського суспільства.

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству й боротьбу з цими явищами, або ж так звана Стамбульська конвенція є міжнародною угодою, яку на сьогодні підписали 47 країн, 36 – ратифікували. Україна підписала конвенцію ще у листопаді 2011 року, проте ратифікувала її тільки у 2022 році. Метою угоди є зруйнування гендерних стереотипів, які допускають насильство щодо жінок. Конвенція пропагує та захищає право людей на вільне від насилля життя та забороняє будь-які прояви дискримінації жінок. Документ пропонує встановити кримінальну відповідальність за насильство щодо жінок і забезпечити за нього покарання. В українському законодавстві діє низка статей кримінального кодексу, проте розписані вони не настільки широко та детально, як у Стамбульській конвенції. Документ передбачає механізми захисту як чоловіків, так і жінок, які зазнали домашнього насильства [6].

Серед основних механізмів забезпечення гендерної рівності важлива роль відведена практиці Європейського суду з прав людини. Рішення цього суду є обов’язковими для виконання будь-якою державою, що виступає стороною у справі. В нашій державі виконання цих рішень регулюється Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [27].

На національному рівні за захистом порушених прав громадяни можна звертатися до омбудсмена, зокрема щодо питань гендерної рівності. Також уряд України реалізує єдину державну гендерну політику. Так, законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» визначено, що Кабмін провадить єдину політику, спрямовану на дотримання принципу недискримінації, затверджує порядок проведення антидискримінаційної експертизи проєктів нормативно-правових актів [26], проте сам принцип гендерної рівності у сфері виборчого права не має чіткого механізму реалізації в нашій державі.

У 2016 р. Українська держава стала учасницею програми «Глобальні цілі сталого розвитку 2016-2030». У цю програму були внесені цілі щодо забезпечення гендерної рівності задля забезпечення жінок рівними правами разом із чоловіками. Загалом, незважаючи на наявність профільних законів і політику, що проводить держава у сфері гендерної рівності, їх норми залишаються здебільшого декларативними, тому що: переважає низька обізнаність жінок, тексти міжнародних документів сприймаються двозначно, працівники судової сфери часто не спроможні виявляти ті випадки, де порушення прав та інтересів жінок стає наслідком дискримінаційної дії законодавства [48, С. 28-31].

На думку українських дослідників Л. Наливайка та Л. Марценюка значним чином обмежує права жінок діючий Кодекс законів про працю України, де прописано, що «…не допускається залучення до робіт у нічний час, до надурочних робіт і робіт у вихідні дні і направлення у відрядження вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років». Вони вважають. Що це безумовне порушення прав жінок, адже тільки вони самі можуть вирішувати – сидіти з дітьми до трьох років чи ні. Яскравим прикладом цій тезі дослідники наводять приклад деяких держав світу, де взагалі відсутнє поняття декретної відпустки. Там жінка майже одразу після пологів виходить на роботу, а свої сімейні справи вирішує паралельно, при чому часто успішно, адже є спеціально навчені люди, які займаються вихованням та доглядом за дитиною. Це дає можливість жінкам продовжувати побудову своєї кар'єри. Оплатити няню та не йти у декрет можуть дозволити собі не всі жінки, а тому вимушені тимчасово залишати місце роботи, втрачаючи час на свою професійну кваліфікацію [44, С. 62].

На сьогоднішній день нагальною потребою стала проблема аналізу існуючої системи правових актів і прийняття нових законів з врахуванням гендерного підходу. На думку української дослідниці Т.Мельник, проблема ґендерного підходу передбачає участь жінок у розробці державної ґендерної політики, визначенні її стратегічних напрямків із урахуванням світового

досвіду щодо ґендерного підходу при правотворчій діяльності впровадження курсів з питань ґендерної політики в системі державної підготовки кадрів – управлінців, політологів юристів, економістів та фахівців в інших сферах. Інший дослідник О. Левцун наполягає на розроблені так званої «доктрини ґендерної політики», яка б визначала проблемні питання в певних сферах суспільного життя (дисбаланс у наявності умов для реалізації рівних прав для жінок або чоловіків), напрям розв'язання та механізм вирішення гендерних проблем [10, С. 190].

На думку багатьох вітчизняних дослідників обмеженість результатів реалізації політики впливу на забезпечення рівних можливостей чоловіків і жінок в Україні обумовлена врахуванням міжнародних норм та стандартів лише на законодавчому рівні. Як показує досвід, інституційна практика все ще не підтримує імплементацію цих юридичних інструментів. Часто причинами такого становища є ґендерні стереотипи та упередженість у суспільстві, нерозуміння зв'язку між процесами забезпечення ґендерної рівності та державної політики, а також слабкі заходи щодо запровадження ґендерно чутливого бюджетування.

За результатами аналітичної записки Кабміну «Напрями державної політики у сфері забезпечення рівних можливостей жінок та чоловіків», головними причинами низької результативності політики у сфері ґендеру :

- відсутність моніторингу, оцінки та контролю бюджетної діяльності, державних витрат і доходів, спрямованих на вирішення ґендерних проблем;

- низький рівень прозорості й підзвітності держави та органів місцевого самоврядування і, як наслідок, слабка взаємодія влади з громадянським суспільством;

- недостатня координація дій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у вирішенні питання політичного представництва жінок у сфері державного управління на регіональному рівні; Кількість жінок-депутатів;

- актуалізація проблеми розробки і реалізації дієвих засобів подолання ґендерних упереджень та підвищення економічних можливостей та забезпечення прав українських жінок у політичній сфері потребує імплементації досвіду країн ЄС щодо подолання ґендерних диспропорцій;

- непропорційність представництва різних статей у загальному складі парламенту, низький рівень залучення жінок до прийняття рішень зумовлюють порушення принципу забезпечення рівних політичних прав та можливостей та паритетного представництва жінок та чоловіків на керівних посадах [46].

Важливим напрямком державної політики є забезпечення ґендерної рівності в доступі до гідної праці, що має реалізовуватися одночасно в кількох напрямах: попередження випадків прямої дискримінації на ринку праці, подолання стереотипів наявності «жіночих» та «чоловічих» професій, що посилюються низькими професійним статусом і рівнем оплати праці в галузях з панівною жіночою зайнятістю, розширення залучення жінок до системи здобуття освіти впродовж життя. Саме соціальне партнерство в цій сфері може стати важливим каталізатором забезпечення принципу ґендерної рівності (наприклад, введення до колективних угод положень щодо рівної оплати праці незалежно від статі, врахування потреб та особливостей робітників, які мають малолітніх дітей тощо).

Реальні перепони на ринку праці для жінок містяться в самій системі організації зайнятості та в проблемах, з якими стикаються жінки, що прагнуть поєднати професійну діяльність із виконанням сімейних обов'язків. Частково проблеми жіночої зайнятості могли б бути вирішені завдяки державній підтримці практики зайнятості неповний робочий час. На відміну від країн ЄС, в Українській державі така практика мало поширена [12, С. 8].

Окремою проблемою у питанні забезпечення гендерної рівності варто виділити дискримінацію, якої зазнають чоловіки у сфері сімейних правовідносин. Через соціальні стереотипи чоловіки іноді виявляються позбавленими можливостей повноцінного спілкування з дітьми після розлучення, роботодавці з упередженням ставляться до можливостей надання

чоловікам відпустки з догляду за дітьми віком до 3 років або лікарняних з догляду за хворими дітьми [55, С. 215]. Незважаючи на те, що в українському законодавстві прямо передбачена така можливість, вона часто не дотримується. Це той приклад, коли законодавцем встановлено рівне право, проте суспільство з упередженням ставиться до цього.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що в Українській державі існує необхідність втілення в життя ґендерної політики, яка би була спрямована на досягнення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, базувалася не тільки на аргументі справедливості (рівні права та можливості для кожної особи), але й на аргументі ефективності – невикористання великого потенціалу жінок у суспільному житті призводить до втрати людських ресурсів у масштабі цілої держави. Адже саме ефективність є одним з основних досягнень у разі забезпечення принципу ґендерної рівності, що в результаті позитивно вплине на розвиток всієї держави загалом і окремого регіону зокрема.

Для досягнення цієї ефективності слід вдосконалити наступні напрямки: законодавче врегулювання державного забезпечення гендерної рівності в Україні через прийняття парламентом відповідного закону; прийняття достатньої кількості нормативно-правових актів щодо державного забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; узгодження нормативно-правової бази державної гендерної політики з міжнародним законодавством щодо забезпечення гендерної рівності; моніторинг стану нормативно-правової бази державної гендерної політики.

Висновки до розділу 2

Досвід багатьох європейських країн у сфері подолання гендерної нерівності є важливим орієнтиром для Української держави. У більшості країн Європи сформувалось розвинена законодавча база та інституційні механізми щодо забезпечення рівності прав жінок і чоловіків, а також боротьби з дискримінацією статей.

У Європейському союзі створені міждержавні інститути, які проводять постійний моніторинг стану гендерної рівності в країнах-членах ЄС і формують рекомендації щодо подальших кроків у майбутньому.

Досить ефективним підходом у питанні гендерної рівності в державах Європи є формування квот для участі жінок у політичному та економічному житті. Зокрема у деяких країнах ЄС запровадженні квоти на рівні близько 40 Так, Норвегія, хоча не є членом ЄС, запровадила квоту на рівні 40% для жінок у радах директорів великих компаній. Що стосується політичної сфери, то чимало держав застосовують квоти для забезпечення рівної представленості жінок і чоловіків на виборах.

Важливу роль у питанні реалізації гендерної рівності в країнах Європейського союзу відіграє система антидискримінаційного законодавства, що спрямоване на забезпечення рівних умов доступу до праці, освіти, охорони здоров’я тощо. Важливу роль відіграє і боротьба із сексуальними домаганнями, існують суворі закони щодо запобігання домаганням на робочих місцях, за що передбачено кримінальну або адміністративну відповідальність.

Щодо стосується України, то вона намагається втілювати реформи у сфері держаної гендерної політики. Проте слід зазначити, що відсутня ефективна правова база у питанні забезпечення гендерної рівності, немає усталеної практики оцінки впливу гендерної політики на становище жінок і чоловіків, є значні прогалини у питанні ведення ґендерної статистики, що б давало можливість аналізу якості й прогнозування.

Хоч Україна і ратифікувавши основоположні міжнародні договори у сфері забезпечення прав людини та в цілому відповідає основним стандартам

забезпечення рівності за ознакою статі, проте вітчизняне законодавство продовжує вести боротьбу з усталеними в суспільстві стереотипами щодо соціальних ролей жінок і чоловіків.

Висновки

Гендерна політика є важливим складником державної та суспільної політики, спрямованим на забезпечення рівних прав, можливостей і умов самореалізації для жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Її сутність полягає не лише в юридичному закріпленні принципу гендерної рівності, а й у подоланні системних дискримінаційних практик, гендерних стереотипів та нерівного доступу до ресурсів, влади й соціальних благ. Гендерна політика базується на міжнародних стандартах прав людини та враховує специфіку соціально-економічного, культурного й політичного розвитку кожної держави.

Важливою ознакою ефективної гендерної політики є її комплексний характер, що передбачає інтеграцію гендерного підходу в процеси формування, реалізації та оцінювання державних рішень. Реалізація гендерної політики потребує узгоджених дій органів влади, громадянського суспільства та міжнародних інституцій, а також формування гендерної культури в суспільстві. Особливу роль відіграють освіта, правова просвіта та інституційні механізми захисту прав людини.

Вона виступає показником демократичності та рівня модернізації суспільства. Забезпечення реальної, а не декларативної гендерної рівності сприяє сталому розвитку, соціальній справедливості та підвищенню якості життя всього населення, що робить гендерну політику необхідною умовою сучасного державного управління.

Узагальнюючи аналіз основних моделей та принципів реалізації гендерної політики, можна констатувати, що сучасні підходи до її впровадження ґрунтуються на визнанні гендерної рівності як невід’ємного елементу демократичного розвитку та ефективного державного управління. Ліберальна, соціал-демократична, інституційна та інтегративна моделі по-різному визначають роль держави й суспільства у подоланні гендерної нерівності, однак усі вони спрямовані на забезпечення рівних прав, можливостей і доступу до ресурсів незалежно від статі. Вибір конкретної моделі залежить від історичного контексту, рівня соціально-економічного

розвитку та політичної культури, що зумовлює багатоманітність практик реалізації гендерної політики у різних країнах.

Ключовими принципами реалізації гендерної політики виступають рівність можливостей, недискримінація, інклюзивність, участь і підзвітність державних інститутів. Їх практичне втілення передбачає не лише ухвалення нормативно-правових актів, а й створення механізмів інституційної підтримки, зокрема через інтеграцію гендерного виміру в усі сфери публічної політики, розвиток статистичного обліку та системи моніторингу. Важливу роль у цьому процесі відіграють громадянське суспільство та міжнародні організації, які сприяють поширенню стандартів гендерної рівності й контролю за їх дотриманням.

Що стосується, стратегічних аспектів державної політики України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, то вони формуються в контексті конституційних засад рівності, міжнародних зобов'язань та євроінтеграційного курсу держави. Гендерна рівність розглядається не лише як правовий принцип, а як важлива складова демократичного врядування й соціальної стабільності. У цьому вимірі держава орієнтується на інтеграцію гендерного підходу в систему публічної політики, що передбачає врахування потреб і інтересів жінок та чоловіків під час розроблення й реалізації державних стратегій, програм і реформ.

Важливим стратегічним напрямом є вдосконалення нормативно-правової бази та інституційних механізмів реалізації гендерної політики. Держава поступово формує систему органів і координаційних структур, відповідальних за забезпечення гендерної рівності на національному та місцевому рівнях, а також впроваджує інструменти гендерного аналізу й моніторингу. Особлива увага приділяється усуненню структурних бар'єрів у доступі до політичної участі, ринку праці, освіти та соціального захисту, що дозволяє переходити від декларативних норм до практичних механізмів забезпечення рівних можливостей.

Суттєвим аспектом державної стратегії є розвиток партнерства з

громадянським суспільством і міжнародними організаціями, які відіграють важливу роль у просуванні стандартів гендерної рівності та формуванні суспільного запиту на недискримінаційну політику. Через освітні програми, інформаційні кампанії та підтримку громадських ініціатив держава сприяє зміні суспільних уявлень про гендерні ролі, що є необхідною умовою для сталих трансформацій у цій сфері.

В умовах війни стратегічні пріоритети держави щодо гендерної рівності набувають особливого значення, оскільки зростає потреба в захисті прав вразливих груп, забезпеченні рівного доступу до ресурсів і участі в процесах відновлення країни. Інтеграція гендерного підходу в політику безпеки, оборони та післявоєнної відбудови дозволяє не лише реагувати на поточні виклики, а й закладати підґрунтя для формування більш інклюзивної та справедливої моделі розвитку українського суспільства.

Список використаної літератури та джерел

1. Gender Equality Index https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023.
2. Tuana N. Re-fusing Nature/Nurture // Hypatia Reborn. Essays in Feminist Philosophy / Ed. by Azizan Y.Al-Hibri and Margaret Simons. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1990. P.77.
3. Агеєва В. П., Близнюк В. В. Основи теорії ґендеру: Навчальний посібник. К.: «К.І.С.», 2004. 536 с.
4. Аніщук Н. В. Гендерно-правові реформи в Європейському Союзі. Конгрес міжнародного та європейського права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 квіт. 2019 р.) / МОН України, Нац ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Фенікс, 2019. С. 141-144.
5. Берн Ш. Гендерная психология. СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. 318 с.
6. Бліндюк М. Що таке Стамбульська конвенція й чому святкують її ратифікацію в Україні. URL: https://suspilne.media/culture/252040-so-take-stambulska-konvencia-j-comu-svatkuut-ii-ratifikaciu-v-ukraini/.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і головн. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
8. Вілкова О. Сучасні моделі гендерної політики: сутність та особливості впровадження. Політичний менеджмент. 2008. № 6. С. 160-166.
9. Вінська О. Й. Гендерна рівність в системі пріоритетів інклюзивного розвитку Європейського Союзу. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення». 2020. С. 26-28.
10. Ганзицька Т. С. Ґендерна політика в Україні: теоретико-правова характеристика. Форум права. 2012. № 4. С. 189-193.
11. Гендерна політика: як це відбувається в країнах Європейського союзу. URL: https://uplan.org.ua/analytics/henderna-polityka-iak-tse-vidbuvaietsia-v-krainakh-ievropeiskoho-soiuzu/.

12. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України / Центра Разумкова; керівн. проєкту О. Пищуліна; ред. А. Чернова. Київ: Заповіт, 2016. 244 с.

13. Гербут Н. А. Теоретико-методологічні засади гендерних досліджень. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2012. Вип. 1. С. 344-361.

14. Гречин І. Ґендерні стратегії сімейної політики і батьківства у Німеччині. Через освіту до рівності: збірник матеріалів Всеукраїнського ґендерного освітнього Форуму (17– 18 лютого 2010 р.). Київ, 2010. С. 117-120.

15. Грицай І. О. Загальнотеоретична характеристика гендерної політики в Україні: напрями підвищення ефективності. Наук. вісн. Ужгород. нац. Ун. 2018. № 51. Серія Право С. 13-17.

16. Грицай І. Принцип гендерної рівності: вітчизняний досвід і міжнародні стандарти. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/3/part_2/2.pdf.

17. Гришко В., Лівчук С. Історичні передумови формування гендерної нерівності у суспільстві. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 2. С. 141-145.

18. Ґендерна політика в нормативно-правових документах. Частина 1. За заг.ред Левченко К.Б. / Г.Г. Жуковська, К.Б. Левченко, О.О. Остапенко, О.І. Суслова. Київ, 2020. 186 с.

19. Ґендерна політика в Україні. Методичний посібник для державних службовців, представників органів місцевого самоврядування та ЗМІ. Харків: Райдер, 2007. 44 с.

20. Ґендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України / кер. проекту О. Пищуліна; ред.А. Чернова. Київ: Заповіт, 2016. 244 с.

21. Дашковська О. Гендерна рівність в праві Європейського союзу. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11854/1/Dashkovska.pdf.

22. Дашковська О. Р. Жінка як суб’єкт права в аспекті гендерної рівності: монографія. Харків: Право, 2005. 224 с.

23. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Сурмін Ю. П., Бакуменко В. Д., Михненко А. М. та ін.. К.: НАДУ, 2010. 820 с.

24. Журженко Т. Ю. Соціальне відтворення та гендерна політика в Україні. Харків: Фоліо, 2001. 166 с.

25. Завійська М. Ідея та цінність гендерної рівності у політиці Європейського Союзу. URL: https://www.gurt.org.ua/articles/31821/.

26. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17 (10.04.2021).

27. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text (дата звернення: 09.04.2021).

28. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text (дата звернення: 07.04.2021).

29. Іваницька С., Беніна М. Аналіз сучасного стану ґендерної нерівності на ринку праці в Україні. Ефективна економіка. 2014. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_11_44.

30. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Законодавче регулювання та міжнародні стандарти гендерної рівності: лекція. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 23 с.

31. Кисельова О. Гендерна політика Європейського Союзу в Україні. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/lsi_gender_analyse_ukr.pdf.

32. Кісь О. Господиня, жінка у праці й творчості. Народна культура українців: життєвий цикл людини. історико- етнічне дослідження. Київ: Дуліби, 2012. 233 с.

33. Конвенція Організації Об’єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Верховна Рада України (ред. від 06.10.1999). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

34. Конспект лекцій з дисципліни «Гендерна політика». URL: https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2017/1/18.1.pdf.

35. Концепція Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на 2006-2010 роки. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/41104186.

36. Корміч. Л. І. Сучасні моделі гендерної політики та перспективи їх впровадження в Україні. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр., НУ ОЮА. Одеса: Фенікс, 2011. Вип. 43. С. 3-9.

37. Кругова С. С. Конституційні та законодавчі засади забезпечення рівності прав і свобод жінок та чоловіків у країнах ЄС. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. № 4. С. 69-76.

38. Левченко К. Б. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку: монографія. Х.: Вид-во НУВС, 2001. 348 с.

39. Макарова А. Політика рівних можливостей: аналіз моделей прийнятих в світі та стан гендерної політики в Україні. URL: https://gender.org.ua/images/lib/tezy_conferencii_2010.pdf.

40. Мартіянова М., Лазарев М. Гендерна політика: реалії України та Харківського регіону. URL: https://eprints.kname.edu.ua/43352/1/158-163.pdf.

41. Марценюк Т. О. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. Київ : [МЦПД], 2015. 43 с.

42. Марценюк. Т. О. Залученість жінок у політику: країни ЄС і Україна. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. 2016. С. 235-243.

43. Міталі Л. С. Теоретико-методологічні підходи до вивчення гендеру в філософії. Наукове пізнання: методологія та технологія. Філософія: наук. журнал. 2013. № 1. С. 89-94.

44. Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. Приватне та публічне право. 2022. № 1. С. 61-66.

45. Наливайко І. О. Гендерна парадигма: вітчизняна практика та міжнародний досвід. Нове українське право. 2022. Т. 2. С. 80-85.

46. Напрями державної політики у сфері забезпечення рівних можливостей жінок та чоловіків. Аналітична записка. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/napryami-derzhavnoi-politiki-u-sferi-zabezpechennya-rivnikh.

47. Наумова М. А. Світовий досвід оцінювання гендерної нерівності. Економіка і організація управління. 2017. Вип. 1. С. 123-132.

48. Петреченко С. А. Шляхи вдосконалення конституційного законодавства щодо забезпечення гендерної рівності у сфері виборчого права в Україні в умовах євроінтеграції // Прикарпатський юридичний вісник. 2021. Вип. 6. С. 28-31.

49. План дій із гендерної рівності: права жінок та дівчат є основою глобальної стратегії для гендерної рівності. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/план-дій-із-гендерної-рівності-права-жінок-та-дівчат-є-основою-глобальної-стратегії-для-гендерної_uk?s=232.

50. Права людини (Основні політики ЄС). Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/key_eu_policies/human_rights/index_uk.htm.

51. Рівність за ознакою статі в економічній сфері: зобов'язання України перед ЄС (ключові Директиви ЄС щодо забезпечення гендерного балансу на ринку праці та в професійній діяльності, їх розвиток у практиці Суду Справедливості) / Упорядник О. О. Уварова. Х., 2015. 150 с.

52. Саєнко О. Поняття «гендеру» як конституційно-правової категорії. URL: https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-2/21.pdf.

53. Святненко І. О. Конфуціанство та гендерна культура Японії. Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2017. № 1. С. 32-36.

54. Семиколєнова О. «Ми різні – ми рівні». Основи культури ґендерної рівності: Навчальний посібник. К.: «К.І.С.», 2007. 176 с.

55. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: національна доповідь / кер. авт. колективу Е. Лібанова. Умань: Візаві, 2012. 412 с.

56. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: від 26.06.1945. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 12.02.2020).

57. Стратегія гендерної рівності на 2014-2017 Ради Європи. URL: https://rm.coe.int/1680590176.

58. Табанова А. І. Теоретичні засади визначення поняття гендерної політики. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2017. № 50. С. 101-106.

59. Таран Л. Жіноча роль. Жінка-автор у сучасній прозі. Емансипаційний дискурс. Київ: Основи, 2007. 126 с.

60. Ткач О., Батрименко О. Державна політика у сфері подолання гендерної нерівності. Політологічний вісник. 2023. № 90. С. 285-301.

61. Феміністська теорія права https://uk.wikipedia.org/wiki/Феміністська_теорія_права.

62. Хавлін Т. В. Гендерна політика в рамках Європейського Союзу та український вибір. Український соціум. № 2 (25). 2008 С. 113-122.

63. Юшко В. Гендерна політика: світовий та вітчизняний досвід. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/13577/1/Юшко%20В.В.%20-%20диплом.pdf.